

УДК 347.921

ЗАХИСТ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД УПРОДОВЖ РОЗУМНОГО СТРОКУ: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Т. А. ЦУВІНА,

*канд. юрид. наук,
асистент кафедри цивільного процесу,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків*

У статті з урахуванням вимог п. 1 ст. 6, ст. 13 ЄКПЛ та прецедентної практики ЄСПЛ розглянуто питання, пов'язані з обов'язком держави забезпечити на національному рівні існування ефективного засобу правового захисту права на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку. Проаналізовано зарубіжний досвід впровадження відповідних засобів правового захисту та зроблено висновок про необхідність упровадження комплексного засобу правового захисту відповідного права, що включав би пришвидшувальний та компенсаторний елементи.

Ключові слова: право на суд, право на справедливий судовий розгляд, розумний строк судового розгляду, ефективність цивільного судочинства, ефективний засіб правового захисту права на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку.

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. (далі – ЄКПЛ) в п. 1 ст. 6 містить положення про те, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру. Вказане положення отримало назву «право на суд» як невід'ємне право людини, що органічно пов'язане з міжнародно-правовим принципом верховенства права та є його частиною [1].

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у своїй прецедентній практиці також оперує поняттям «право на суд». Аналіз п. 1 ст. 6 ЄКПЛ та рішень ЄСПЛ дозволяє у структурі права на суд виокремити інституціональні елементи, які є вимогами до суду як до певної інституції у демократичному суспільстві та до конкретного складу суду (доступ до суду, незалежність,

неупередженість, створення суду на підставі закону), та процесуальні елементи, які є вимогами до процедури відправлення правосуддя в цивільних справах та тотожні поняттю «право на справедливий судовий розгляд» (гласність, рівноправність сторін, змагальність, здійсненність рішень суду, розумний строк судового розгляду).

Розумний строк судового розгляду є невід'ємним елементом права на справедливий судовий розгляд, який безпосередньо закріплений в п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. При тлумаченні поняття «розумні строки» ЄСПЛ визначив момент початку та закінчення цих строків, а також вивів критерії, які повинні враховуватися при оцінці певного строку як розумного, а саме: складність справи; важливість для заявника питання, що розглядається судом, поведінка заявника, поведінка державних органів [2]. Однак сьогодні на перший план поряд з питаннями, пов'язаними із забезпеченням судами розумних строків судового розгляду, виходить проблема використання ефективних способів правового захисту порушеного права на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку в національних правопорядках.

Окремих аспектам зазначеної проблематики приділялася увага у працях таких зарубіжних вчених, як Дж. Воласієвич, Ф. Крісафуллі, М. Фабрі та ін., однак комплексного дослідження з урахуванням практики та рекомендацій ЄСПЛ з цього питання не проводилося.

Метою статті є дослідження рішень ЄСПЛ щодо тлумачення п. 1 ст. 6 та ст. 13 ЄКПЛ і зарубіжного досвіду закріплення ефективних засобів правового захисту права на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку для вироблення рекомендацій із впровадження відповідних механізмів у національну практику.

Основою для введення ефективних засобів правового захисту права на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку стала практика ЄСПЛ, яка сформувалася в аспекті забезпечення п. 1 ст. 6 та застосування ст. 13 ЄКПЛ. Стаття 1 ЄКПЛ передбачає, що Високі Договірні Сторони забезпечують кожному, хто знаходиться під їх юрисдикцією, права та свободи, передбачені у

Розділі I ЄКПЛ. Відповідно до ст. 13 ЄКПЛ кожен, чий права та свободи, визнані в ЄКПЛ, порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами при здійсненні своїх офіційних повноважень.

При тлумаченні цієї статті ЄСПЛ виходить із принципу субсидіарності, що визнається одним з європейських принципів права [3, с. 60], закріпленим у статтях 1, 13, 35 ЄКПЛ. Останній виконує свою функцію перевірки відповідно до принципу субсидіарності, основний зміст якого полягає в тому, що обов'язок захисту прав та свобод людини, застосування гарантій ЄКПЛ покладається, в першу чергу, на державу спочатку із застосуванням власної національної правової системи, перш ніж звернутися до ЄСПЛ [4]. У науковій літературі зазначається, що «субсидіарність» має два аспекти: функціональний та субстантивний. Функціональний аспект полягає в тому, що до того, як звернутися до конвенційних інституцій, заявник повинен звернутися до внутрішньодержавних органів, які могли б забезпечити ефективний та адекватний засіб правового захисту, виходячи з обставин справи. Субстантивний аспект означає, що коли існує звернення за конвенційним захистом, конвенційні органи повинні зробити, наскільки це можливо, належний висновок про ті правові та фактичні особливості, які характеризують життя суспільства у відповідній державі [3, с. 60].

Очевидно, що предмети правового регулювання п. 1 ст. 6 та ст. 13 ЄКПЛ є різними. А тому слід звернути увагу на розмежування застосування п. 1 ст. 6 і ст. 13 ЄКПЛ. З цього приводу ЄСПЛ зазначає, що оскільки вимоги п. 1 ст. 6 ЄКПЛ є більш чіткими, ніж закріплені у ст. 13 ЄКПЛ, там, де ЄСПЛ констатував порушення п. 1 ст. 6, непотрібною є перевірка того, чи була порушена ст. 13 ЄКПЛ, оскільки вимоги першої поглинають вимоги другої [5-6]. У цьому контексті п. 1 ст. 6 ЄКПЛ є *lex specialis* стосовно ст. 13 ЄКПЛ.

Тривалий час ЄСПЛ дотримувався саме такого тлумачення, однак у подальшому такий підхід змінився. Так, у справі «Кудла проти Польщі» ЄСПЛ зазначив, що настав час для перегляду позиції стосовно того, що наявність

порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ виключає можливість окремого дослідження питання щодо порушення ст. 13 ЄКПЛ, адже виникає велика небезпека для верховенства права у національних правопорядках, коли існують надмірні затримки у відправленні правосуддя, а сторона не має ефективних засобів правового захисту проти них [4]. У цій справі ЄСПЛ констатував одночасно порушення п. 1 ст. 6 та ст. 13 ЄКПЛ і тим самим переглянув свою попередню позицію, зробивши виключення для справ, пов'язаних із занадто тривалим строком розгляду справи. Таким чином, ЄСПЛ констатував необхідність наявності в національних правопорядках ефективного засобу правового захисту права на справедливий судовий розгляд у розумні строки. У цьому відношенні ЄСПЛ зазначає, що засоби захисту права на справедливий судовий розгляд у розумні строки повинні відповідати стандарту «ефективності» відповідно до вимог ст. 13 ЄКПЛ та бути ефективним і в законі, і на практиці [4].

Великим здобутком ЄСПЛ, що важливо для національної судової практики, є те, що ним розроблена система критеріїв «ефективності» засобу правового захисту права на справедливий судовий розгляд у розумний строк, а саме: 1) одним з кращих превентивних засобів є закріплення абсолютних та безумовних строків розгляду справи; 2) правовий засіб захисту повинен бути ефективним, достатнім та доступним, а тривалість процедури – достатньо короткою; 3) засіб є ефективним, якщо його можна використати для прискорення ухвалення рішення суду, що розглядає справу, або якщо він надає учаснику процесу адекватну компенсацію за затримку, яка вже відбулася; 4) найбільш ефективним рішенням слід визнати наявність правового засобу захисту, направлено на перевірку процесу для попередження затримок, що має беззаперечні переваги порівняно із засобами правового захисту лише компенсаторного характеру, оскільки попереджає послідовні порушення стосовно таких же видів розгляду, а не просто виправляє порушення *a posteriori*; 5) сполучення двох видів засобів захисту, одного – спрямованого на прискорення процесу, а іншого – для визначення компенсації, є найкращим рішенням, при цьому переваги повинні надаватися прискорювальним, а не

компенсаторним засобам; 6) засіб правового захисту повинен застосовуватися як для проваджень у справах, розгляд яких не завершений, так і для проваджень у справах, які закінчилися; провадження у таких справах повинно проводитися за спеціальними правилами, які відрізняються від звичайних; 7) засіб правового захисту повинен забезпечувати відшкодування матеріальної та моральної шкоди; 8) рівень компенсації повинен бути адекватним та відповідати рівню компенсації, що присуджується ЄСПЛ [4; 7–10].

Практика введення спеціальних засобів правового захисту права на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку в національних правопорядках є різною як за засобами, так і за ефективністю. Враховуючи необхідність введення на законодавчому рівні подібних механізмів захисту в Україні, інтерес становить практика зарубіжних держав, в першу чергу Італії, Польщі, Словенії, Хорватії, Російської Федерації та Молдови.

Першою державою, яка на рівні національного законодавства запровадила заходи правового захисту права на справедливий судовий розгляд у розумний строк, стала Італія. Справа *«Капуано проти Італії»* [11], в якій ЄСПЛ констатував порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ щодо розумності строків судового розгляду, відкрила нескінченну серію рішень проти Італії, що в кінцевому рахунку призвело до виразу «італійська проблема» в рамках конвенційної системи [12, с. 75]. У 2001 р. в Італії набрав чинності так званий Закон Пінто, який закріпив компенсаторний засіб захисту за надмірну тривалість судового розгляду. Цей нормативно-правовий акт передбачав можливість подання заяви про відшкодування шкоди за порушення розумного строку судового розгляду, яка може бути подана або протягом провадження, що здійснюється з порушенням, або протягом шести місяців з дня набрання законної сили остаточним рішенням суду в такій справі. Така скарга подається до вищестоящего суду. До позитивних рис цього закону слід віднести те, що даний акт спеціально передбачив посилення на ст. 6 ЄКПЛ та для визначення обґрунтованості й тривалості розгляду, встановлення ступеня відповідальності держави та розміру відшкодування заявнику використовував критерії,

розроблені у прецедентній практиці ЄСПЛ. Серед основних недоліків Закону Пінто зазначаються: збільшення навантаження апеляційних судів, дорожнеча, наявність скарг до ЄСПЛ на судову тяганину в апеляційних судах під час розгляду цієї категорії справ, складнощі інтерпретації щодо визначення характеру відшкодування, неадекватні правила, що регулюють суму компенсації (відсутність адекватної компенсації, умова з приводу того, що відшкодування відбувається у межах коштів, закладених в бюджеті) тощо [13-14].

Другою державою, яка запровадила засіб правового захисту права на справедливий судовий розгляд у розумні строки, стала Польща. Поштовхом до цього стало вже згадане вище рішення ЄСПЛ у справі *«Кудла проти Польщі»* [4]. Як реакція на критику з боку ЄСПЛ та Комітету Міністрів Ради Європи, у 2004 р. у Польщі набрав чинності Закон «Про скарги на порушення права сторони на розгляд без необґрунтованої затримки судового розгляду», який передбачав відповідальність за неналежні затримки при судовому розгляді справи, а також виконанні рішень та інших процедур виконання судового рішення, пов'язаних з судовим виконавцем. Даний нормативно-правовий акт передбачив, що сторона може подати скаргу на те, що розгляд її справи відбувається з порушенням права на розгляд справи без неналежних затримок, що провадження по справі триває довше, ніж це потрібно для з'ясування фактичних та правових питань, які мають бути встановлені для правильного вирішення справи чи виконання рішення суду. Як бачимо, порівняно із Законом Пінто, даний Закон передбачив ще один об'єкт захисту – розумний строк виконання судових рішень. Відповідно до Закону скарга розглядається судом вищої інстанції. Якщо оскаржується тривалість виконавчого провадження, то справа підпадає під юрисдикцію того суду, який видав виконавчий лист або інший відповідний документ. Що стосується процедурних питань, то рішення за такою скаргою ухвалюється у двомісячний строк з моменту відкриття провадження по справі. Якщо суд, що розглядає скаргу, знайде порушення розумного строку судового розгляду, то він може надати

суду, що розглядає первісну справу, рекомендацію щодо вжиття заходів для розгляду справи в розумні строки, при чому рекомендація має стосуватися саме строків розгляду справи, а не питань права чи факту. Крім того, відповідно до Закону суд може зобов'язати Державне казначейство, або, якщо справа стосується порушення розумних строків виконавчого провадження – відповідного державного виконавця, виплатити певну суму заявнику, якщо така вимога заявлена у відповідній скарзі. Поряд з цим, аналогічна компенсація матеріальної та моральної шкоди відповідно до Цивільного кодексу Польщі може бути отримана у порядку позовного провадження також після закінчення провадження по справі [15, с. 26].

В еволюції застосування ефективних засобів правового захисту права на справедливий судовий розгляд у розумний строк в Хорватії простежується кілька етапів. Перший з них пов'язаний із застосуванням конституційної скарги, другий – з реформуванням ефективного засобу правового захисту права на справедливий судовий розгляд і віднесенням цього питання до юрисдикції загальних судів. На першому етапі особа, яка вважає, що її право на справедливий судовий розгляд протягом розумного строку було порушено, мала право звернутися із конституційною скаргою до Конституційного Суду Хорватії. Однак у справі «Соч проти Хорватії» ЄСПЛ визнав такий засіб правового захисту неефективним у зв'язку з тим, що конституційна скарга могла бути подана тільки до закінчення розгляду справи по суті [10]. У 2005 р. у Хорватії було прийнято новий Акт про суди, який містив главу «Захист права на справедливий судовий розгляд протягом розумного строку», яка закріплювала принципові положення про засоби захисту цього права. Відповідно до Акту сторона, яка вважала, що її право на справедливий судовий розгляд впродовж розумного строку було порушене, може подати вимогу про захист цього права до суду вищої інстанції і далі за принципом інстанційності. Кінцевим засобом захисту є конституційна скарга до Конституційного Суду. Що стосується дій Верховного Суду, то вони оскарженню не підлягають, однак на них може бути подана конституційна скарга до Конституційного Суду.

Проведення за цією категорією справ має бути швидким. Якщо за результатами розгляду справи порушення розумності строків судового розгляду підтверджується, вищестоящий суд встановлює ліміт часу, протягом якого суд, що допустив порушення, повинен був розглянути справу по суті та ухвалити рішення, і присуджує компенсацію за порушення прав на судочинстві в розумні строки, що виплачується із коштів державного бюджету.

У 2006 р. було прийнято Акт про захист права на справедливий судовий розгляд без неналежних затримок і у Словенії як реакція на рішення ЄСПЛ у справі «Лукенда проти Словенії» [16]. Акт передбачив два засоби правового захисту, один – спрямований на пришвидшення процесу так звана «наглядова скарга», інший – компенсаторного характеру у формі позову про порушення права. Сутність першого засобу правового захисту полягає в тому, що сторона, яка вважає, що її право порушене, може подати наглядову скаргу голові суду, в якому розглядається її справа. Голова суду, у свою чергу, реагує на таку скаргу шляхом видачі запиту до головуючого по справі щодо просування справи, в якому може попросити головуючого звернути увагу на можливі порушення. Голова суду також може попросити головуючого надати йому справу, якщо в цьому є необхідність. У випадку, коли суддя повідомляє голову суду в письмовій формі про те, що всі процесуальні дії будуть виконані вчасно і розгляд справи відбудеться у встановлений законом чотирьохмісячний строк, голова суду інформує про це сторони у справі і на цьому закінчується розгляд наглядової скарги. Якщо голова суду встановить відсутність порушень, то він відмовляє у задоволенні наглядової скарги. Якщо він з'ясує, що право особи на судовий розгляд у розумні строки порушене, то може поставити справу у перелік пріоритетних або встановити строки, в які справа повинна бути розглянута (не менше ніж 15 днів та не більше ніж 6 місяців) та строки для звіту про зроблені дії. Якщо голова суду переконується, що затримки пов'язані із надмірним навантаженням судді або його тривалою відсутністю він може видати розпорядження про перенаправлення справи іншому судді. Варто також зазначити, що навіть якщо у задоволенні наглядової скарги відмовлено,

сторона, провадження по справі якої ще не завершено, має право подати клопотання голові суду вищої інстанції про встановлення граничного строку розгляду справи. Сторона може також подати конституційну скаргу до Конституційного Суду як остаточний засіб правового захисту права на справедливий судовий розгляд у розумний строк на національному рівні. Після того, як провадження у справі, в якому було знайдено порушення права сторони на судовий розгляд без неналежних затримок, завершено особа може подати позов про відшкодування моральної шкоди до держави за умови, що сторона під час судового розгляду використовувала засоби для прискорення судового розгляду. Також особа може відшкодувати моральну шкоду відповідно до положень Кодексу про зобов'язання (*Obligation Code*). Оцінюючи внутрішні засоби правового захисту в Словенії, ЄСПЛ у рішенні у справі «Грзинчич проти Словенії» зазначив, що цей засіб є ефективним з огляду на вимоги ст. 13 ЄКПЛ. При цьому комбінація двох видів засобів правового захисту, одного – спрямованого на прискорення процесу, іншого – на компенсацію, є найкращим вирішенням проблеми розумності строків [17].

У 2010 р. було прийнято Закон Російської Федерації «Про компенсацію за порушення права на судочинство у розумний строк або права на виконання судового акту у розумний строк». Цікаво звернути увагу на те, що ще до прийняття спеціального закону з даного питання в постанові «У справі про перевірку конституційності положень п.2 ст. 1070 Цивільного кодексу Російської Федерації у зв'язку з скаргами громадян І. В. Богданова, А. Б. Зернова, С. І. Кальян і М. В. Труханова» від 25.01.2001 р. № 1-П Конституційний Суд Російської Федерації роз'яснив, що ті, які не тягнуть кримінальної відповідальності, однак незаконні винні дії (або бездіяльність) судді в цивільному судочинстві (в тому числі ... порушення розумних строків судового розгляду) повинні ... у зв'язку з положеннями ст. 6 і 41 ЄКПЛ розглядатися як порушення права на справедливий судовий розгляд, що передбачає необхідність справедливої компенсації особі, якій заподіяно шкоду порушенням цього права [18]. Закон Російської Федерації «Про компенсацію за

порушення права на судочинство в розумний строк або права на виконання судового акту в розумний строк» надає можливість особам, які є сторонами у справі, третім особам, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, стягувачам і боржникам, звернутися до відповідного вищестоящого суду загальної юрисдикції або арбітражного суду із заявою про присудження компенсації за порушення цього права. Така заява може бути подана протягом шести місяців після закінчення провадження у справі або до його закінчення, якщо тривалість розгляду даної справи перевищила три роки і заявник раніше звертався із заявою про прискорення її розгляду.

На рівні національного законодавства Молдови в 2011 р. також був прийнятий Закон «Про відшкодування державою шкоди, заподіяної порушенням права на судочинство в розумний строк або права на виконання судового рішення в розумний строк». Багато в чому положення цього нормативно-правового акта схожі з вищезазначеним аналогічним Законом Російської Федерації. Разом з тим, він має ряд особливостей, якими, наприклад, є: подача позовної заяви про встановлення порушення про відшкодування шкоди; чіткий розподіл обов'язків по доказуванню; обов'язок органу, який допустив затримку надати Міністерству юстиції, який представляє інтереси держави по даній категорії справ, обґрунтовану доповідь про дотримання розумного строку та при необхідності справу або копію справи; інший порядок обчислення строків подання такої позовної заяви тощо. Принагідно зазначити, що окремі засоби правового захисту права на справедливий судовий розгляд у розумний строк, які схожі з розглянутими нами, передбачені також у національних законодавствах Чехії (клопотання про встановлення строку для здійснення процесуальної дії, скарга про відшкодування матеріальної та моральної шкоди), Словаччини (конституційна скарга), Австрії (заява з проханням про призначення розумного строку для вчинення процесуальної дії).

Таким чином, проведений аналіз законодавств окремих держав дозволяє в залежності від мети засобів правового захисту права на справедливий судовий розгляд у розумний строк виділити дві групи таких засобів: пришвидшувальні

та компенсаторні. Сутність перших полягає у впливі на терміни розгляду справи за допомогою спеціальної скарги або клопотання про прискорення розгляду справи до голови суду або вищестоящого суду, що застосовується з метою попередження порушення розумності строків судового розгляду, коли провадження у справі ще не закінчене. Сутність компенсаторних засобів полягає у присудженні компенсації за вже порушений розумний строк судового розгляду за допомогою подачі скарги або позову, як правило, до вищестоящого суду протягом провадження у справі або після його закінчення. Законодавства більшості зарубіжних держав передбачають обидва засоби правового захисту, що є більш ефективним у порівнянні з використанням їх окремо.

Уявляється, що захист права на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку повинен відбуватися в судовому порядку, враховуючи специфічність статусу судів та гарантії, які існують у сфері відправлення правосуддя. Як правило, справи цієї категорії відносяться до юрисдикції загальних судів, а об'єктом судового захисту є не тільки право на розумний строк судового розгляду, але і право на розумний строк виконання судових рішень. У зв'язку із вищезазначеним, вважаємо за доцільне передбачити на рівні національного законодавства комплексний ефективний засіб правового захисту права на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку, що містив би пришвидшувальний та компенсаторний елемент.

Список літератури:

1. *Нешатаева Т. Н.* «Право на суд» в рішеннях Європейського Суду по правам человека / Т. Н. Нешатаева // *Российское правосудие* : научно-практ. журн. – 2008. – № 5. – С. 3–50 ; *Цувіна Т. А.* Принцип верховенства права та право на суд / Т. А. Цувіна // *Підприємництво, господарство і право*. – 2011. – № 12. – С. 28–32.
2. «Cesarini v. Italy», 12 October 1992 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57773>.
3. *Petzold H.* Convention and the principle of Subsidiarity / H. Petzold // *Macdonald R., Matscher F., Petzold H.* The European system for the protection of Human Rights. – Dordrecht, Boston, London : Martinus Nijhoff Publishers, 1993. – С. 68–123.
4. «Kudla v. Poland», 26 October 2000 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58920>.
5. «Giuseppe Tripodi v. Italy», 25 January 2000 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-64300>.
6. «Bouilly v. France» 24 of June 2003 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-65728>.

7. «Scordino and others v. Italy» (№1), 27 of March 2003 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23731>.
8. «Mifsud v. France» 11 September 2002 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-64300>.
9. «Paulino Tomas v. Portugal», 27 of March 2003 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23610>.
10. «Soc v. Croatia», 9 of May 2003 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61090>.
11. «Capuano v. Italy», 25 of June 1987 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57458>.
12. *Sileony S.* The European Convention on Human Rights in the Italian System: From a right approach to a strategic Litigation / S. Sileony // *Ijpl Issue*. – 2011. – № 1. – P. 65–125.
13. *Crisafulli F.* The Italian experience / F. Crisafulli // The improvement of domestic remedies with particular emphasis on cases of unreasonable length of proceedings. – Council of Europe. – P. 38–47
14. *Fabri M.* The Italian maze towards trials within reasonable time / M. Fabri // The right to trial within a reasonable time and short-term reform of the European Court of Human Rights: Round Table organized by the Slovenian Chairmanship of the Committee of Ministers of the Council of Europe, Bled, Slovenia, 21-22 September 2009. – Ljubljana : Ministry of Foreign Affairs: Ministry of Justice, 2009. – P. 125–148.
15. *Wołasiwicz J.* The Polish experience of the establishment of an effective remedy against the excessive length of proceedings / J. Wołasiwicz // The right to trial within a reasonable time and short-term reform of the European Court of Human Rights: Round Table organized by the Slovenian Chairmanship of the Committee of Ministers of the Council of Europe. – Ljubljana : Ministry of Foreign Affairs: Ministry of Justice, 2009. – P. 24–27.
16. «Lukenda v. Slovenia» [Електрон. ресурс]. – Режим доступа : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-68476>.
17. «Grzincic v. Slovenia», 03 May 2007 [Електрон. ресурс]. – Режим доступа : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80457>.
18. Постановление Конституционного Суда РФ от 25.01.2001 г. № 1 «По делу о проверке конституционности положения пункта 2 статьи 1070 Гражданского кодекса Российской Федерации в связи с жалобами граждан И. В. Богданова, А. Б. Зернова, С. И. Кальянова и Н. В. Труханова» [Електрон. ресурс]. – Режим доступа : <http://www.echr.ru/documents/doc/12021969/12021969.htm>.

Цурина Т. А. Защита права на справедливое судебное рассмотрение в разумные сроки: практика Европейского суда по защите прав человека и опыт зарубежных государств.

В статье с учетом требований п. 1 ст. 6, ст. 13 ЕКПЧ и прецедентной практики ЕСПЧ рассмотрены вопросы, связанные с обязанностью государства обеспечить на национальном уровне существование эффективного средства правовой защиты права на справедливое судебное разбирательство в разумные сроки. Проанализирован зарубежный опыт внедрения соответствующих средств правовой защиты и сделан вывод о необходимости предусмотрения комплексного средства правовой защиты соответствующего права, которое включало бы ускорительный и компенсаторный элементы.

Ключевые слова: право на суд, право на справедливое судебное разбирательство, разумный срок судебного разбирательства, эффективность гражданского судопроизводства, эффективное средство правовой защиты права на справедливое судебное разбирательство в разумные сроки.

Tsvina T. A. Protection of the *Right to a Fair Trial* within a Reasonable Time: Case Law of the European Court of Human Rights and an experience of foreign countries.

In the article with the requirements of Art. 6 (§1), Art. 13 of the ECHR and case law of the European Court of Human Rights author reviews questions related to obligation of the state to ensure the existence of effective legal remedies for the protection of the right to a fair trial within a reasonable time at a national level. An experience of foreign countries of such remedies is analyzed and it is proposed to provide a complex remedies corresponding right that would include accelerating and compensatory elements

Key words: right to a court, right to a fair trial, reasonable time of the trial, effectiveness of civil procedure, *effective legal remedies* for the protection of the *right to a fair trial* within a reasonable time.

